

**MIGRANT OILALARDA FARZAND TARBIYASINING IJTIMOIIY-
PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI**

Jumayeva Gulnoza Tursunpo'latovna

Assistant o'qituvchi

Turon universiteti, O'zbekiston

zumaevagulnoza40@gmail.com

Orcid ID: 0009-0008-3546-5656

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 26.11.2025

Revised: 27.11.2025

Accepted: 28.11.2025

KALIT SO'ZLAR:

So'nggi yillarda global miqyosda kuzatilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar migratsiya jarayonlarining faollashuviga olib kelmoqda. O'zbekiston kabi rivojlanayotgan davlatlar aholisi ko'pincha iqtisodiy sabablarga ko'ra xorijga vaqtincha yoki doimiy yashash maqsadida ko'chmoqda. Ushbu jarayon migrant oilalarning ichki tuzilmasi, ularning ijtimoiy munosabatlari, ayniqsa, farzand tarbiyasiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatmoqda.

Xalqaro migratsiya tashkiloti (IOM) ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda dunyo bo'yicha 281milliondan ortiq inson yashash yoki ishlash maqsadida boshqa mamlakatga ko'chgan. O'zbekistonham bu jarayondan chetda qolmayapti. So'nggi yillarda millionlab fuqarolar, asosan, Rossiya Federatsiyasi, Janubiy Koreya, Turkiya va boshqa davlatlarga mehnat faoliyati uchun ketmoqda (Абдуллаева, 2025:58-59).

Mehnat migratsiyasi bir tomondan oilaning moddiy ta'minotini yaxshilash, yangi imkoniyatlar yaratish va ijtimoiy farovonlikni oshirishga xizmat qilsa, ikkinchi tomondan—oilaning psixologik yaxlitligini buzishi, tarbiyaviy jarayonning izchilligiga putur yetkazishi mumkin. Ayniqsa, ota yoki onaning uzoq muddatli yo'qligi bolalarning emotsional holati, ijtimoiy moslashuvi va shaxsiy rivojlanishida sezilarli o'zgarishlarga sabab bo'ladi.

Migrant oilalarda farzand tarbiyasi masalasi murakkab va ko'p omilli bo'lib, unda ijtimoiy-psixologik jihatlar yetakchi o'rin tutadi. Bolaning shaxsiy rivojlanishida nafaqat moddiy ta'minot, balki hissiy qo'llab-quvvatlash, ota-onaning bevosita ishtiroki va tarbiyaviy nazorati muhim ahamiyatga ega. Shu bois, ota-onasi xorijda mehnat qilayotgan bolalarda paydo bo'lishi mumkin bo'lgan psixologik muammolar, madaniy identitetdagi o'zgarishlar va ta'limdagi motivatsiya pasayishining oldini olish dolzarb masalalardan biridir.

Metodologiya va adabiyotlar tahlili

Ishning maqsadiga aniq yetish uchun to'g'ri metodologiyaga ega bo'lish lozim. Migrant oilalarni tadqiq etishga doir zamonaviy yondashuvlarning o'ziga xosligi hozirgi kun uchun muhim hisoblangan ilmiy gipoteza (faraz) larni, bu sohaga doir nazariy ma'lumotlarni amaliy faoliyatda qo'llash mavzumizni yoritishdagi ustuvor vazifa bo'lib qolaveradi. Shu sababda dastlab mavzuga doir mavjud ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish orqali migrant oilalarda farzand tarbiyasiga doir zamonaviy yondashuvlarning nazariy asoslari o'rganiladi.

Mahalliy va xorijiy olimlarning aksariyati ta'kidlanishicha, oilaning boshqa mamlakatga yoki boshqa til va madaniy an'analarga ega bo'lgan mintaqaga ko'chib o'tishi natijasida odatdagi yashash sharoitlarining keskin o'zgarishi bilan migrantlar nafaqat kattalar, balki har qanday yoshdagi bolalar ham boshdan kechiradigan jiddiy noqulayliklarga duch kelishadi.

V. V. Gritsenko va N. E. Shustovalarning ta'kidlashicha, yangi madaniyat bilan uchrashuv odatda "madaniy zarba" bilan birga keladi. Shu bilan birga, migrantlar odatdagi turmush tarzini, do'stlarini, maqomini va ishini yo'qotishi, yangi madaniyatni rad etish yoki rad etish hissi, keyingi ijtimoiy-psixologik moslashish uchun zarur bo'lgan harakatlar tufayli zo'riqish, ijtimoiy rollar va rol umidlarini buzish; o'z-o'zini identifikatsiya qilish va qiymat yo'nalishidagi chalkashlik, tashvish, madaniy tafovutlarni anglash natijasida yuzaga keladi (Molodtsova, 2013:92-93).

Yangi jamiyatga kirish va migrantlar va ularning bolalarining moslashuvini taqqoslashda tadqiqotchilar ta'kidlashlaricha, ikkinchisida bu unchalik qiyin emas. Biroq, bolalar ham

ko'plab muammolarga duch kelishga majbur. Yosh bolalar juda muvaffaqiyatli moslashadilar, ammo maktab o'quvchilari uchun bu jarayon ko'pincha qiyin bo'lib chiqadi, chunki sinfda ular hamma narsada sinfdoshlariga o'xshash bo'lishi kerak – til, tashqi ko'rinish, odob-axloq va hatto fikrlashda ham.

V. V. Gritsenko va N. E. Shustova migratsiya jarayonida "bolalar muammolari"ning butun majmuasi paydo bo'lishini yozadilar. Ular orasida eng muhimiyashash joyini majburiy ravishda o'zgartirish va tanish oilaviy, tabiiy-hududiy, madaniy-kommunikativ va boshqa aloqalarning tuzilishini buzish bilan bog'liq psixologik stresslar: identifikatsiya inqirozi, qadriyatlar va ijtimoiy me'yorlar tizimidagi buzilishlar; hayotning turli tomonlaridan va o'zidan norozilik; bola uchun yangi aloqa muhitiga moslashish qiyinligi, ko'pincha paydo bo'ladigan tashvish va ruhiy zo'riqish, begonalashish va rad etish, ziddiyat va tajovuzkorlikning kuchayishi (Sokolova, 2001:16-32).

G. U. Soldatovning so'zlariga ko'ra, 5 yoshdan 12 yoshgacha bo'lgan majburiy migrantlar oilalaridagi bolalarning asosiy muammolari fobiya, uyqu va ishtahaning buzilishi, norozilik va tajovuzkorlik reaksiyalari bilan namoyon bo'ladigan xatti-harakatlarning buzilishi, mahalliy aholi bilan aloqa qilishda qiyinchilik, o'rganishdagi qiyinchiliklar, individual fanlarni o'zlashtirish, ijtimoiy shakllanishning etarli emasligi – muloqot qobiliyatlari, mahalliy aholining urf-odatlarini, me'yorlari va xulq-atvor qoidalarini yomon bilish (Shaposhnikov, 2012:87-91).

Migrantlar oilalaridagi bolalar, qoida tariqasida, tengdoshlari yoki kattalarning hissiy holatini noto'g'ri tushunishadi, ularni nomlay olmaydilar. Bu muloqotda muayyan qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Ammo ko'pincha boshqalarning o'zlari bolalarning kayfiyati va holatini taniy olmaydilar.

Shunday qilib, migrantlar oilalaridagi bolalarda eng ko'p uchraydigan muammolarni ajratib ko'rsatish mumkin. Bular kognitiv jarayonlarning buzilishi, o'ziga xoslikning buzilishi, hissiy va xulq-atvor buzilishi, nevrotik reaksiyalar va funktsional buzilishlar.

Natijalar va muhokama

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, migrant oilalarda farzand tarbiyasi murakkab, ko'pomilli jarayon bo'lib, unda nafaqat oilaning moddiy ta'minoti, balki hissiy qo'llab-quvvatlash, ota-onaning tarbiyaviy ishtiroki va ijtimoiy moslashuv imkoniyatlari katta ahamiyatga ega. Ota-onasidan uzoqda qolgan bolalarda ajralish tashvishi, o'z-o'zini baholashning pasayishi va stressbelgilari ko'proq uchrashi, shuningdek, ta'limga bo'lgan motivatsiya kamayishi aniqlandi. Shu bilanbirga, muntazam muloqot, mahalliy qo'llab-

quvvatlovchi tarmoq va tarbiyaviy izchillikta'minlangan oilalarda bolalarning hissiy farovonligi va ijtimoiy moslashuv darajasi yuqori bo'ldi.

Demak, migrant oilalarda tarbiya samaradorligini oshirish uchun ota-ona va bola o'rtasidagihissiy aloqani mustahkamlash, zamonaviy texnologiyalar yordamida masofaviy nazorat va rag'battizimini yo'lga qo'yish, qarindoshlar va o'qituvchilarni faol ishtiroketishga jalb qilish muhimahamiyatga ega. Bundan tashqari, maktab psixologlari va ijtimoiy xizmat xodimlari tomonidanmuntazam monitoring olib borish, psixologik yordam ko'rsatish va moslashuv jarayonini qo'llab-quvvatlash bo'yicha tizimli dasturlar ishlab chiqish zarur. Ushbu yondashuv migrant oilalardagifarzandlar uchun sog'lom psixologik muhit yaratish, ularning shaxsiy rivojlanishini barqaror davomettirish va jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiya qilishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Shunday qilib, migrantlar oilalaridagi bolalarda eng ko'p uchraydigan muammolarni ajratib ko'rsatish mumkin. Bular kognitiv jarayonlarning buzilishi, o'ziga xoslik buzilishi, hissiy va xulq-atvor buzilishi, nevroitik reaksiyalar va funktsional buzilishlar, aloqa muammolaridir.

Xulosa

Migratsiya migrant oilalaridagi farzand tarbiyasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan murakkab ijtimoiy-psixologik hodisa ekanligi aniqlandi. Maqolada migratsiya natijasida yuzaga keladigan ijtimoiy muhitning o'zgarishi, madaniy moslashuv, ota-onalarning vaqtincha yoki doimiy yo'qligi bolalarning psixologik rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi ta'kidlandi. Xususan, migratsiya bolalarning ijtimoiylashuvi, o'ziga bo'lgan ishonch darajasi, emotsional barqarorligi va axloqiy qadriyatlar tizimining shakllanishiga ta'sir qilishi mumkin.

Ota-onalarning migratsiyasi bolalarning emotsional holatiga, xususan xavotirlik, tushkunlik va yolg'izlik hissini kuchaytirishi aniqlandi. Bunday vaziyatda bolalar ko'pincha o'zlarining his-tuyg'ularini ifoda eta olmaydilar va bu ularning psixologik salomatligiga salbiy ta'sir qiladi.

Shuningdek, maqolada madaniy moslashuvning muhimligi ta'kidlandi. Migrant oilalaridagi bolalar yangi madaniy muhitga moslashishga majbur bo'ladilar, bu esa stress va identifikasiya muammolariga olib kelishi mumkin. Madaniy tafovutlarni bartaraf etish va bolalarga yangi muhitga moslashishda yordam berish uchun maktablar, jamoat tashkilotlari va oilalar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish zarur.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, migrant oilalardagi farzandlarning psixologik salomatligini qo'llab-quvvatlash uchun ota-onalarning ishtirokini ta'minlash, bolalarga psixologik yordam ko'rsatish va madaniy moslashuvga ko'maklashish muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, o'qituvchilar, psixologlar va ijtimoiy xodimlar migratsiya bilan bog'liq muammolarga duch kelayotgan bolalarga yordam berish uchun tayyor bo'lishlari kerak.

Kelajakda bu sohadagi tadqiqotlar migratsiyaning bolalarning rivojlanishiga ta'sirini chuqurroq o'rganishga va migrant oilalariga yordam berishning samarali usullarini ishlab chiqishga qaratilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Gayduk, T. A. maktabgacha yoshdagi migrant bolalar bilan ishlashni psixologik va pedagogik qo'llab-quvvatlash (loyihani ishlab chiqish) // Sibir maxsus ta'lim Byulleteni / T. A. Gayduk. – 2015. – № 1(14). 18-20 betlar
2. Gritsenko, V. V. Rossiya jamiyatida majburiy ko'chib kelgan bolalarning ijtimoiy-psixologik moslashuvi // psixologik jurnal. Ijtimoiy psixologiya / V. V. Gritsenko, N. S. Shustova. – 2004. – №3. – C. 25–33.
3. Kikiani, V. A. migrantlar oilalari bolalarining etnopsixologik xususiyatlari / V. A. Kikiani., S. I. Zdrovenko, A. A. Bareyeva // yosh olim. – 2016. – №11. 1748-1750 yillar.
4. Molodtsova, T. D. migrantlar oilalarining bolalari va ularning maktab jamiyatiga moslashishi // Sotsiologiya fanlari. Xalqaro eksperimental ta'lim jurnali / T. D. Molodtsova-2013. – №7. 92-94 betlar
5. Migrant bolalarni ijtimoiylashtirish (moslashtirish) dasturi (Xanti-Mansi avtonom okrugi-Yugra umumiy ta'lim muassasalari o'qituvchilari, psixologlari uchun) / A. B. Grigoryan. - Xanti-Mansiysk: "ta'limni rivojlantirish instituti" AJning tahririyat va nashriyot bo'limi, 2012. 72 s.
6. Sokolova, E. T. zo'ravonlik va o'z-o'zini anglashning buzilishi muammolari sharoitida majburiy muhojirlarga psixologik yordam ko'rsatish modeli // Rossiyadagi muhojirlar va migratsiya psixologlari. M., 2001 yil. № 2. 16-32 betlar.
7. Shaposhnikov, T. D. zamonaviy ijtimoiy-madaniy makonda migrantlar oilalaridan bolalarni moslashtirish muammosiga / / boshlang'ich maktab Plus oldin va keyin / T. D. Shaposhnikov. 2012. – № 5. 87-91 betlar.

8. Абдуллаева ,Ж. (2025). MIGRANT OILALARDA FARZAND TARBIYASINING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. *Zamonaviy Fan Va Tadqiqotlar*, 4(8), 58–59. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/134063>

